

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ

Воротинцева Олена Олександрівна,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти,
аспірантка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0684-850X

У статті описано роль педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) у процесі реалізації основних цілей Концепції інклюзивної освіти: задоволення потреб здобувачів освіти з різними категоріями освітніх труднощів, методична підтримка педагогів та консультивання батьків щодо впровадження інклюзивних практик, що сприяє практичному втіленню єдиної системи та механізму ефективної державної політики для здобуття якісної освіти кожною особою відповідно до її потреб.

Автором розкрито теоретичні та практичні аспекти діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, їхню ключову роль у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП).

У статті наголошено на актуальних викликах, з якими стикаються інклюзивно-ресурсні центри в Україні, зокрема на неналежному фінансуванні, нестачі та відтоку кваліфікованих кадрів, упередженому та стереотипному ставленні до осіб з особливими освітніми потребами й обмеженій матеріально-технічній базі. Підкреслено значення ефективної співпраці між інклюзивно-ресурсними центрами, закладами освіти, батьками та територіальними громадами як ключового чинника для створення інклюзивного середовища не лише в освіті, а й у соціумі загалом.

Практичне значення статті полягає у висвітленні конкретних механізмів і стратегій, які сприяють підвищенню ефективності роботи інклюзивно-ресурсних центрів і створенню сприятливого інклюзивного середовища. Отримані результати можуть бути використані керівниками закладів освіти, педагогами й іншими фахівцями у сфері освіти та місцевого самоврядування для поліпшення практики інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, Концепція інклюзивної освіти, інклюзивно-ресурсний центр, індивідуальна освітня траєкторія, територіальна громада.

Vorotyntseva Olena. Implementation of the concept of inclusive education: the role of inclusive resource centers

The article describes the role of pedagogical staff of inclusive resource centers (IRCs) in the process of implementing the main objectives of the Concept of Inclusive Education: meeting the needs of students with different categories of educational difficulties, methodological support for teachers and counselling parents on the implementation of inclusive practices, which contributes to the practical implementation of a unified system and mechanism of effective state policy for obtaining quality education by each person in accordance with his or her needs.

The author reveals the theoretical and practical aspects of IRCs' activities and their key role in ensuring equal access to quality education for students with special educational needs (SEN).

The article highlights the current challenges faced by IRCs in Ukraine, including insufficient funding, shortage and outflow of qualified personnel, biased and stereotypical attitudes towards people with SEN, and limited material and technical resources. The importance of effective cooperation between IRCs, educational institutions, parents and territorial communities is emphasized as a key factor for creating an inclusive environment not only in education but in society as a whole.

The practical value of the article is formed in the coverage of specific mechanisms and strategies that contribute to increasing the efficiency of the IRC and creating a favorable inclusive environment. The results obtained can be used by heads of educational institutions, teachers and other specialists in the field of education and local self-government to improve the practice of inclusive education.

Key words: inclusive education, inclusive environment, Concept of inclusive education, inclusive resource center, individual educational trajectory, territorial community.

Вступ. Інклюзивна освіта є невід'ємною складовою частиною розвитку сучасного суспільства. Вона базується на принципах рівності, доступності та забезпечення якісного навчання для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх індивідуальних можливостей. Для України з її багатонаціональним складом населення, яке в останні роки переживає надскладні часи війни, що принесла із собою цілу низку проблем, зокрема: фізичне винищення, внутрішнє переміщення та переїзд за межі країни, постійний стрес, проблеми з ментальним та фізичним здоров'ям нації, підвищення рівня

інвалідації як дитячого, так і дорослого населення, зниження матеріального достатку людей, збільшення соціальної напруги в суспільстві, багато інших, що лише підкреслюють важливість забезпечення інклюзивного середовища, яке враховує особисті, етнічні, соціальні й освітні потреби. Часто педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) стають першим «пунктом допомоги» для тих, хто потребує підтримки. Звичайно, у них є свої посадові обов'язки, але проконсультивати та скерувати тих, хто звернувся по допомогу, вони можуть і мають робити.

У державі має все функціонувати злагоджено. Особливо цінним це стає в умовах хаосу війни. Запровадження єдиної системи та механізму ефективної державної політики для здобуття якісної освіти кожною особою відповідно до її потреб є однією із цілей Концепції інклюзивної освіти в Україні, а діяльність ІРЦ у ній відіграє одну із ключових ролей. Станом на січень 2025 р. в областях та м. Києві створено 717 ІРЦ, які забезпечують право осіб з особливими освітніми потребами (далі – ООП) на освіту (46 ІРЦ розташовані на тимчасово окупованій території України).

Мета – визначити роль ІРЦ у реалізації Концепції інклюзивної освіти, обґрунтувати їх значення в розвитку інклюзивного середовища в закладах освіти.

Матеріали та методи. Методи дослідження: теоретико-методологічний аналіз нормативно-правової бази, літературних джерел і практичного досвіду роботи ІРЦ; узагальнення, систематизація отриманих даних.

Результати дослідження. Реалізація Концепції інклюзивної освіти (далі – Концепція) в Україні відбувається відповідно до чинного міжнародного та вітчизняного законодавства, зокрема: Загальної декларації прав людини [4], ст. 53 Конституції України [7], Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [9], Конвенції про права дитини [6], Конвенції про права осіб з інвалідністю [17], розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 р. та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 рр.» [18].

Сучасний підхід до сприйняття особи з ООП закріплено в законах України про освіту на всіх рівнях [11–16]. Нормативно-правова база створює можливість для отримання додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі відповідно до освітніх потреб незалежно від наявності інвалідності. У кожному із цих документів прямо чи опосередковано визначено завдання педагогічних працівників ІРЦ.

Для аналізу зазначеного автором питання необхідно розглядати його у процесі зв'язку між концепцією, стратегією та планом, що визначені державою. Ці три елементи є взаємопов'язаними складовими частинами процесу управління, планування та реалізації Концепції, яка була затверджена у 2010 р. Вони доповнюють одне одного, формують цілісну систему досягнення мети інклюзивної освіти.

Концепція – це базис та ідея, загальне бачення, що визначає сутність того, чого потрібно досягти завдяки втіленню в життя ідейної основи функціонування інклюзивної освіти як рутинного явища. Концепція стала відправною точкою, на основі якої було сформульовано Національну стратегію (далі – Стратегія) розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 р. та затверджено операційний план (далі – План) заходів з її реалізації на 2024–2026 рр.

У *Стратегії* ми бачимо шляхи досягнення цілей Концепції, визначено методи, ресурси та підходи, якими вона буде реалізована, окреслено загальний курс

дій. Вона конкретизує Концепцію, даючи їй напрям і структуру.

План – це конкретні дії, деталізація Стратегії, чіткий перелік завдань через послідовні кроки з визначеними термінами, часовими рамками, показниками результативності, ресурсами та відповідальними особами. План забезпечує практичну реалізацію Стратегії.

Отже, Концепція формує загальну ідею для реалізації, Стратегія конкретизує шляхи втілення в життя визначеної ідеї, а План деталізує стратегію, визначає конкретні дії, терміни, виконавців, очікувані результати. Взаємозв'язок формується на утвореному логічному ланцюзі: від ідеї до її реалізації. Зазначені нормативно-правові акти забезпечують цілісність і послідовність управління процесами інклюзивної освіти, з уникненням хаотичних дій із боку резидентів держави й інших учасників цього процесу.

Питання справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх стало однією із глобальних цілей сталого розвитку на період до 2030 р., що проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1, і відбивається в цілі № 4 Стратегії. У світлі глобальних перетворень сучасного суспільства, що сприяли розширенню надання освітніх послуг, пріоритетними завданнями освіти стало не лише формування цілісної системи універсальних компетентностей, а й розвиток успішної соціалізації кожного [1]. Процес формування, розвитку, соціалізації особи з особливими потребами можна оптимізувати завдяки складанню індивідуальної освітньої траєкторії (далі – ІОТ), що побудована на основі висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (далі – КО) від ІРЦ.

Компетентність фахівців ІРЦ щодо проектування ІОТ оптимізує соціально-педагогічну діяльність педагогів у закладах освіти, дає більше можливостей осіб з ООП, беручи до уваги їхні різноманітні освітні потреби [8]. Об'єктивне визначення потреб має сприяти усуненню бар'єрів, які перешкоджають участі особи в освітньому процесі, опануванню професії (за можливості) та успішній соціалізації. Цей процес є одним із показників досягнення першої стратегічної цілі Стратегії – «Отримання кожною особою гарантованих державою освітніх послуг, спрямованих на розкриття її потенціалу, максимальний розвиток і соціалізацію, з урахуванням її індивідуальних можливостей та потреб».

Педагоги ІРЦ є ключовими фігурами у проектуванні ІОТ, учасниками команди психолого-педагогічного супроводу (далі – КППС) та посередниками між представниками різних інституцій, які дотичні до процесу соціалізації особи з ООП. Відповідно до Положення про ІРЦ [10], одним із завдань є взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями, що також відіграють не останню роль у процесі соціалізації здобувачів освіти з ООП [5].

Фахівці та директори ІРЦ популяризують послуги центрів і необхідність звернення до них «для отримання консультативної, психологічної допомоги батькам, іншим законним представникам осіб з ООП у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких осіб та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання, а також надання рекомендацій педагогам закладів освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи» [10]. На сайтах центру, через зустрічі, обговорення, ЗМІ інформують населення про наявні соціальні, реабілітаційні послуги та шляхи звернення по них [10]. Ці дії сприяють досягненню другої стратегічної цілі – «Отримання кожною особою якісних освітніх послуг відповідно до індивідуальних потреб у комфортному, безпечному, безбар'єрному, дружньому до кожного учасника освітнього процесу інклюзивному освітньому середовищі».

Педагогічні працівники ІРЦ мають неабиякі ресурси щодо подолання труднощів на шляху реалізації інклюзивного навчання на рівні громади. Вони можуть впливати на інклюзивне ухвалення рішень – процес максимального врахування інтересів усіх громадян, де всі учасники мають змогу вільно й відкрито долучатися до ухвалення рішень, що їх стосуються, без жодних утисків чи приниження.

Завдяки реформі децентралізації зростає якість послуг, зокрема й освітніх, для жителів територіальної громади (далі – ТГ), наприклад, відбувається розподіл та використання освітньої субвенції та субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП: облдержадміністрації здійснюють розподіл субвенцій між обласним бюджетом і бюджетами ТГ пропорційно кількості осіб з ООП, які здобувають освіту у відповідних закладах освіти на місцях, кількості асистентів учителів, педагогічних працівників ІРЦ. Тобто відбувається розширення делегування: повноваження делегуються на найнижчий рівень управління. Партнерство із засновником і представником засновника сприяє створенню умов для активної участі осіб з ООП в житті громади. ІРЦ проводять оцінювання потреб і ресурсів для забезпечення інклюзії, а отримані дані є цінними для організації фінансових, кадрових та інших управлінських рішень у ТГ.

Незважаючи на підтримку держави, не кожна ТГ може чи хоче відкрити ІРЦ. Відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» послуги можуть надаватися у громадах на умовах спільної діяльності та співфінансування. Положенням про ІРЦ визначено, що кілька засновників можуть ухвалити спільне рішення про утворення ІРЦ та укласти договір про спільну діяльність або засновницький договір у порядку, визначеному законодавством [3].

Реалізація третьої стратегічної цілі спрямована на прийняття українським суспільством багатоманітності людини та врахування потреб усіх учасників освітнього процесу і також неможлива без участі ІРЦ. Основні напрями їх діяльності в цьому такі:

- розвиток толерантного ставлення до різноманітності, наприклад просвітницька діяльність, спрямована

на формування позитивного ставлення до осіб з ООП та розуміння важливості інклюзії;

- сприяння збільшенню частки осіб з ООП, які працевлаштувалися (за населеним пунктом (міський/сільський), областями, статтю, віком).

Отже, педагогам ІРЦ у співпраці з іншими учасниками КППС необхідно більш детально враховувати професійно орієнтовану складову частину під час проектування ІОТ для здобувачів освіти з ООП, потрібно таке:

- врахування потреб, можливостей і побажань здобувача освіти щодо уподобань, зацікавленості та спроможності до відповідного виду діяльності;

- поділ освітнього процесу на етапи (можливість залучення до різних активностей у визначені часові періоди, що мають різні рівні складності, наприклад, гуртків, секцій, позашкільної діяльності відповідно до визначеного напрямку);

- адаптація чи модифікація засобів навчання; спрямування всього процесу навчання на здобуття необхідних професійних навичок;

- полегшення процесу переходу здобувачів з ООП від освітнього процесу до професійної діяльності;

- мотивація подальшого розвитку у професійній діяльності [2].

Отже, ІРЦ відіграють ключову роль у підтримці та трансформації системи освіти, упроваджують інклюзивний підхід на всіх рівнях і сприяють створенню суспільства, яке цінує та поважає багатоманітність кожної людини.

Звичайно, педагогічні працівники ІРЦ на шляху їх участі в реалізації Концепції інклюзивної освіти стикаються з низкою труднощів: зруйновані чи перейшли на дистанційний режим низка ІРЦ, 46 розташовані на окупованих територіях, дефіцит кваліфікованих кадрів: психологів, учителів-дефектологів усіх спеціалізацій, брак фінансування та підтримки від адміністрації ТГ, наявність соціальної напруги в суспільстві, яка жодним чином не сприяє успішній інтеграції та соціалізації осіб з особливостями розвитку, замала обізнаність громадськості щодо «функціоналу» ІРЦ.

Шляхи подолання проблем. Відповідно до Плану [18] органами місцевого самоврядування (за згодою), усеукраїнськими асоціаціями органів місцевого самоврядування (за згодою), міжнародними, іноземними установами, організаціями, які реалізують проекти (програми) міжнародної технічної допомоги (за згодою), до грудня 2025 р. мають бути розроблені та схвалені плани щодо забезпечення ТГ фахівцями за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», до травня 2026 р. – сформовано регіональне замовлення на підготовку (перепідготовку) та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» відповідно до потреб ТГ. До серпня 2025 р. має бути забезпечено регулярне розміщення на офіційних вебсайтах місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування звітів про проведення громадських слухань щодо питань інклюзивного освітнього середовища; до грудня 2026 р. має бути створено відповідний реєстр фахівців, які нада-

ють корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги в закладах освіти, та забезпечено їх фінансування. У грудні 2025 р. – розроблено інструменти для самооцінювання ТГ із питань інклюзивного освітнього середовища, розроблено систему вертикальної та горизонтальної міжвідомчої взаємодії між заінтересованими органами (щодо збору, обробки даних, доступу до інформації; доступності середовища, фінансування). Грудень 2026 р. – проведено кампанію з популяризації ідеї самооцінювання ТГ із питань інклюзивного освітнього середовища. Вересень 2026 р. має закінчитися підготовкою рекомендації за результатами проведення моніторингу й оцінювання результатів інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти, у січні – внесення змін до Порядку й умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП, які передбачають урахування фактичних даних закладів освіти щодо потреб кожного учасника освітнього процесу, а в лютому того ж року – має бути вдосконалено розподіл коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання

державної підтримки особам з ООП. Березень 2025 р. – покращено доступність закладів освіти для осіб з ООП; грудень 2026 р. – забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема керівників закладів і установ освіти, учителів, асистентів учителя, педагогів ІРЦ, щодо роботи з особами з ООП. Отже, державою передбачено низку заходів, до яких дотичні чи мають безпосередній стосунок педагоги ІРЦ.

Висновки. ІРЦ виконують ключову роль у реалізації Концепції інклюзивної освіти, але є низка викликів, які необхідно подолати. Як бачимо із Плану, окреслені нами проблеми мають бути усунені завдяки визначеним заходам у конкретний термін, що сприятиме реалізації Концепції інклюзивної освіти в Україні та побудові толерантного суспільства, де кожна особа має рівні можливості для розвитку. Важливо й надалі педагогам ІРЦ продовжувати роботу, спрямовану на забезпечення рівного доступу до якісної освіти осіб з ООП, створення безбар'єрного освітнього середовища, залучати громади до підтримки здобувачів освіти з ООП.

Література:

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning (Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя). URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>.
2. Бондаренко Ю., Воротинцева О. Роль фахівців інклюзивно-ресурсних центрів у проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням професійної орієнтації здобувачів освіти з інтелектуальними порушеннями. *Inclusion and Diversity* : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Спецвипуск. С. 9–13. <https://doi.org/10.32782/inclusion/2023.spec.2>
3. Воротинцева О. Менеджмент інклюзивної освіти на рівні громади: роль та місце інклюзивно-ресурсних центрів. *Інклюзія і суспільство*. Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2024. Вип. 2 (7). С. 23–29. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-2-3>
4. Загальна декларація прав людини (рос./укр.) : Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Заєркова Н., Треїт'як А. Інклюзія від А до Я: poradnik для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів : посібник. 2021. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36695/1/N_Zaerkova_A_Treitiak_IL.pdf.
6. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989 р., станом на 16.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
7. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
8. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів в осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт ООН від 16.12.1966 р., станом на 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
10. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 493. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>.
11. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 р. № 530, станом на 28.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>.
12. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 р. № 1321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2021-п#Text>.
13. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 635, станом на 28.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text>.
14. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957, станом на 06.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>.
15. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 636, станом на 28.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#Text>.

16. Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 779, станом на 28.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-p#Text>.
17. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16.12.2009 р. № 1767–VI, станом на 30.09.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>.
18. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 р. та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 рр. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p#Text>.

References:

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf> [in English].
2. Bondarenko, Y., & Vorotyntseva, O. (2023). Rol fakhivtsiv inklyuzyvno-resursnykh tsestriv u proyektuvanni indyvidual'noyi osvitynoi trayektoriyi z urakhuvanniam profesiyanoi oriyentatsiyi zdobuvachiv osvity z intelektual'nymy porushennyamy. *Inclusion and Diversity*, pp. 9–13. <https://doi.org/10.32782/inclusion/2023.spec.2>.
3. Vorotyntseva, O. (2024). Menedzhment inklyuzyvnoyi osvity na rivni hromady: rol' ta mistse inklyuzyvno-resursnykh tsestriv. *Inklyuziya i suspilstvo*, (2), pp. 23–29. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-2-3>.
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (ros./ukr.), Deklaratsiia Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (1948). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
5. Zayerkova, N., Tretyak, A. Posibnyk “Inklyuziya vid A do Ya: poradnyk dlya fakhivtsiv inklyuzyvno-resursnykh tsestriv” (2021). Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36695/1/N_Zaerkova_A_Treitiak_IL.pdf.
6. Konventsiiia pro prava dytyny, Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii (2023). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainy, № VR_254k/96 (2020) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].
8. Methodychni rekomendatsiyi dlya inklyuzyvno-resursnykh tsestriv shchodo vyznachennya katehoriy (typolohiyi) osvitynykh trudnoshchiv u osib z OOP ta rivniv pidtrymky v osvitynomu protsesi. (b. d.). Instytut spetsial'noyi pedahohiky NAPN Ukrainy (2022). Retrieved from: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429 [in Ukrainian].
9. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava, Pakt Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (1973). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro inklyuzyvno-resursnyi tsestr: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 493 (2022) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-p#Text> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii diialnosti inklyuzyvnykh hrup u zakladakh doshkilnoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 530 (2022) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-p#Text> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia v zakladakh fakhovoi peredvyshchoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1321 (2021) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2021-p#Text> [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 635 (2021) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p#Text> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 957 (2022) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-p#Text> [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia u zakladakh profesiinoyi (profesiino-tekhnichnoi) osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 636 (2021) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-p#Text> [in Ukrainian].
16. Pro orhanizatsiiu inklyuzyvnoho navchannia v zakladakh pozashkilnoi osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 779 (2021) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-p#Text> [in Ukrainian].
17. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro prava osib z invalidnistiu i Fakultatyvnoho protokolu do nei. Zakon Ukrainy № 1767–VI (2016) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text> [in Ukrainian].
18. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii rozvytku inklyuzyvnoho navchannia na period do 2029 r. ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2024–2026 rr. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 527-r (2024) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p#Text> [in Ukrainian].